

**GÜNEY AKIM PROJESİ ÇERÇEVESİNDE
BULGARİSTAN ENERJİ POLİTİKASININ ANALİZİ**
**ANALYZING THE ENERGY POLICY OF BULGARIA IN
THE FRAMEWORK OF THE SOUTH STREAM
PROJECT**

Çiğdem AYDIN KOYUNCU¹

ÖZ

Bulgaristan enerji rezervleri açısından fakir bir ülke olmakla birlikte global enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyetin sağlanması yarışında enerji transfer rotasında yer alması nedeniyle jeopolitik olarak büyük öneme sahiptir. Ülke toprakları Avrupa'nın en büyük gaz tedarikçisi ve aynı zamanda dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip ülkesi Rusya, dünya gaz rezervlerinde önemli bir yeri olan Ortadoğu ve özellikle 1990'lardan sonra doğalgaz konusunda önem kazanmaya başlayan Hazar Bölgesi ile dünyanın ikinci en büyük petrol ve doğalgaz tüketen bölgesinin yani Avrupa'nın kesişme noktasında yer almaktadır. Bu kesişim Bulgaristan'ı boru hatları diplomasisinin de merkezine taşımakta ve enerji politikalarında petrol ve doğalgaz boru hatlarını ön plana çıkarmaktadır. Kendisi de enerjiyi büyük oranda dışarıdan özellikle Rusya'dan ithal eden Bulgaristan için enerji arzının güvenliği büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda 2000'li yıllarda enerji politikasında alternatif enerji kaynaklarına ve bunların alternatif nakil hatlarıyla ulaştırılmasına öncelik verdiği görülmektedir. Bu çerçevede Bulgaristan kendisinin ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak bir yandan Rusya'dan gelen

¹ Yrd. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, cigdema@uludag.edu.tr

* Makale Geliş Tarihi: 26.03.2016
Makale Kabul Tarihi: 25.04.2016

enerjinin güvenliğini sağlamak adına farklı güzergâhlar oluşturmaya diğer yandan ise Rusya'ya bağımlılığını azaltmak adına enerji sağlamada çeşitli alternatifler ortaya koymaya çalışmaktadır. Güney Akım Projesi özellikle Rusya'dan temin edilen doğalgazın arz güvenliğini sağlamak adına farklı bir alternatif oluşturması nedeniyle önemlidir. Ancak projenin, Bulgaristan'ın bir yandan bağlı olduğu AB müktesebatlarına aykırılık oluşturması diğer yandan da Rusya'ya bağımlılığı daha da artırması adına hoşnutsuzluk doğurduğu görülmektedir. 2014 yılında askıya alınan projenin tekrar ele alınmasıyla ilgili söylemlerin doğduğu günümüzde projenin bu arada kalmış durumunun analizi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güney Akım Projesi, Bulgaristan enerji politikası, Rusya, doğalgaz nakil hatları, Avrupa Birliği.

ABSTRACT

Although Bulgaria is not energy-rich country, she has geopolitical significance since she locates in one of the most important energy transfer route in the ongoing global energy resources competition. Bulgaria is at the intersection point of Russia that has the largest natural gas reserves in the world, and one of the most important natural gas supplier to Europe; the Middle East that has a decisive role in the natural gas market, and the Caspian region that has gained importance with its natural gas reserves after 1990s, and Europe, the second oil and natural gas consumer in the world. This intersection makes Bulgaria significant for oil and natural gas pipeline diplomacy. Security of oil supply is important for Bulgaria since the country is largely energy-importer, especially from Russia. Therefore, Bulgaria prioritize diversifying energy resources and transmission lines policies in 2000s. In this sense, considering energy needs of the European Union (EU) countries and itself, Bulgaria have both tried to decrease its energy dependency on Russia, and to establish different routes to secure energy coming from Russia. The South Stream Project is quite important since it is an alternative route to secure natural gas supply from Russia. However, the Project causes discontent because it is opposite to the law of the EU, and increases energy dependency on

Russia. Even the project was suspended in 2014, at present there are ongoing discussions regarding the project which makes analyzing it more important.

Keywords: The South Stream Project, energy policy of Bulgaria, Russia, Transport ways of Natural Gas, the European Union.

GİRİŞ

Balkanlar diğer bölgelerle karşılaştırıldığında (Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslar gibi) enerji kaynakları açısından zengin bir bölge değildir.² Bu nedenle Balkanların enerji bağlamında, büyük ülkelerin stratejik çıkarlarının merkezinde değil çevresinde yer aldığı söylenebilir (Türbedar, 2003: 214). Balkan ülkeleri, dünya petrol rezervlerinin % 56,6'sına sahip Orta Doğu ile dünya doğalgaz rezervlerinin % 30,6'sını barındıran eski Sovyetler Birliği ülkelerine oldukça yakın bir coğrafyada bulunmaktadır. Balkanlar ayrıca büyük ekonomilere sahip, enerjinin yoğun kullanıldığı tüketici ülkelere de komşu konumdadır. Balkan ülkelerinin sanayileşme ve değişen yaşam şartları bağlamında enerji ihtiyacının her geçen gün arttığı görülmektedir. Artan bu enerji ihtiyaçlarını yakın coğrafyadaki kaynaklardan karşılamanın çeşitli yolları bulunmakla birlikte, önemli bir pazarın kavşak noktasında yer alan Balkanlar için en iyi alternatifin boru hatları ile enerjinin taşınması yöntemi olduğu görülmektedir. Bu yöntem Balkanları, boru hatları diplomasisinin merkezine taşımakta ve enerji politikalarında petrol ve doğalgaz boru hatlarını ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede Balkan ülkelerinden biri olan Bulgaristan da, enerji rezervleri açısından fakir olmakla birlikte, global enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyetin sağlanması yarışında enerji transfer rotasında yer alması nedeniyle jeopolitik olarak büyük öneme sahiptir (Yaşar, 2011: 430).

Balkan ülkeleri içerisinde Bulgaristan'ın boru hatları diplomasisinde önemli bir yere sahip olduğu, ayrıca kendisinin de büyük oranda ithal edeceği enerjiye bağımlı olduğu görülmektedir. Bir yandan Balkanlar'ın enerji nakil

² Yerküremizin mevcut enerji kaynaklarını, 'fosil', 'yenilenebilir' ve 'yeni' olarak adlandırmamız mümkündür. Fosil yakıtlar sınıflamasını petrol, doğalgaz ve kömür kaynakları olarak oluşturabiliriz. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ise, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, su, jeotermal ve biokütle (biyoenerji) gibi kaynakları dâhil edebiliriz. Yeni olarak sınıflayabileceğimiz enerji kaynaklarını ise, hidrojen enerjisi, nükleer enerji ve yakıt hücreleri unsurları olarak belirtmemiz mümkündür. Balkanlarda fosil enerji kaynaklarından kömür yüksek miktarda bulunmakla birlikte petrol ve doğalgazın yeterli oranda olmadığı görülmektedir. Günümüzde ülkelerin sanayi başta olmak üzere ısınma, ulaşım, aydınlanma gibi birçok alanında daha verimli olması nedeniyle özellikle doğalgaz ve petrolün kullanıldığı düşünülecek olursa, bu kaynakların azlığı dışa bağımlılık gibi sorunları beraberinde getirmektedir.

merkezi³ olmayı amaçlayan Bulgaristan, diğer yandan petrol ve doğalgaz açısından çok büyük ölçüde dışa bağımlıdır. Bulgaristan enerji talebinin % 72'sini fosil yakıtlardan karşılamaktadır. Bulgaristan'ın petrol kaynaklarının 15 milyon varil civarında olduğu tahmin edilmektedir. Sınırlı petrol kaynaklarından (örneğin Pleven düzlüğü gibi) küçük miktarlarda petrol üretimi yapılmaktadır. Büyük bir bölümü ithal edilen petrolün önemli bir kısmı, 1999 yılında Rus Lukoil firması tarafından hisselerinin çoğu satın alınan 7,5 milyon ton kapasiteli Netrofirm rafinerisinde işlenmektedir. Ayrıca Pleven'de 1,2 milyon ton ile daha düşük bir kapasiteye sahip olan ikinci rafineri, 1996 yılında özelleştirilmiş olup mali problemler sebebiyle uzun süredir kullanım dışıdır. Bulgaristan, petrolün yanı sıra doğalgaz talebinin de neredeyse tamamını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Ülkede bir kaç küçük doğalgaz kaynağı işletilmiş, ancak bunlar da zamanla tükenmiştir. Doğalgaz arama çalışmaları yapılsa da henüz yeni doğalgaz kaynakları tespit edilememiştir. Ülkenin yıllık doğalgaz tüketimi 2,5-3,5 milyar m³'tür. 2015 yılında Bulgaristan'ın doğalgaz ithalatı 2.725 milyon m³ olarak gerçekleşmiştir. Bu oran bir önceki yıla göre % 6.1 daha yüksektir. Bu artış seyrinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği beklenmektedir. Bulgaristan hem kendi doğalgaz taleplerini karşılayan hem de komşu ülkelere doğalgaz transiti yapılan geniş bir gaz iletim sistemine sahiptir (International Energy Statistics, 2016; Tsenkov, 2002; U.S. Energy Information Administration, 2002).

Fosil enerji tüketimi her geçen gün artan Bulgaristan, yukarıda da belirtildiği gibi, yeterli kaynağa sahip olmadığı için bu ihtiyacını büyük oranda ithalat yoluyla karşılamaktadır. Enerji ithalatında Bulgaristan için en önemli ülke Rusya'dır. Rusya'ya enerji konusunda, özellikle de doğalgaz ithalatında, bağımlılığının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağımlılığın inşası, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulmaya başlamıştır. Çünkü Bulgaristan'ın bu dönemde gerçekleştirmeye başladığı modernleşme ve şehirleşme ile birlikte enerji talebinin arttığı gözlenmektedir. Enerji talebi, günlük tüketim ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesi için bireyler ve çeşitli kurumlar tarafından talep edilen enerji miktarıdır. Tüm dünyada olduğu gibi Bulgaristan'da da küreselleşme, hızlı nüfus artışı, şehirleşme, teknolojik ilerleme ve modern yaşam tarzının gelişimi ile birlikte enerji talebi artmıştır. Bu talebi karşılamak adına Bulgaristan'a, Rusya'dan enerji akışı Ukrayna ve Romanya üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Fakat Soğuk Savaş sonrası süreçte Bulgaristan'ın yüzünü Batıya dönerek Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB) gibi

³ Bulgaristan'ın yanı sıra enerji nakil hatlarının geçtiği diğer bölge ülkeleri Yunanistan, Türkiye ve Romanya'da enerji merkezi olma politikalarını sıklıkla ifade etmektedir. Bu durum beraberinde rekabeti getirdiği gibi, özellikle son dönemlerde bölgede yaşanan diğer gelişmelerin de etkisiyle bu devletleri enerji konusunda işbirliğine de yönlendirmektedir.

uluslararası kuruluşlara üye olması, Rusya tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu hoşnutsuzluk Bulgaristan'ın Rusya ile sürdürdüğü enerji alışverişine de yansımış ve Bulgaristan enerji ihtiyacını karşılayabileceği farklı kaynak arayışlarına girmiştir (The Guardian, 2006). Bu farklı kaynak ihtiyacı günümüzde de varlığını korumaktadır. Özellikle Ukrayna'da yaşanan gelişmeler ve bunun gerek Bulgaristan gerek AB ülkelerinin enerji politikalarında doğurduğu olumsuz etkiler, enerji konusunda yeni stratejiler belirleme zorunluluğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu süreçte özellikle 2014 yılında Putin'in, Güney Akım Projesi'nden vazgeçtiklerine dair açıklaması bağlamında yaşanan gelişmeler, Bulgaristan'ın Rusya ve AB arasında sıkışmış enerji politikasını gözler önüne sermekte, ayrıca Rusya dışında farklı alternatiflerin olması gerektiğini de göstermektedir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 2 Aralık 2014 tarihindeki Türkiye ziyaretinde yaptığı bu açıklamada, Rus gazını Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya ulaştıracak Güney Akım Projesi'nden vazgeçtiklerini, onun yerine Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğalgaz taşıyacak yeni bir hat inşa edileceğini (Türk Akımı) duyurmuştur. Doğalgaz açısından Rusya'ya % 90 civarında bir bağımlılığı olan Bulgaristan için bu söylemin ve devamında Güney Akım'ın askıya alınmasının büyük kayıplar yarattığı söylenebilir. Ancak günümüzde Rusya'nın Türkiye ile yaşadığı gerginliğinde etkisiyle Türk Akımı'nın da askıya alındığı görülmektedir. Tam da bu süreç devam ederken 10 Mart 2016 tarihinde, Rusya Enerji Bakan Yardımcısı Yury Sentyurin, 2014 yılında iptal edilen Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ne ilişkin, "Bulgar ortaklar proje için görüşmelerin tekrar başlamasını istiyor" şeklinde bir açıklama yapmıştır (<http://www.haberler.com/bulgaristan>, 2016). Bu süreç henüz belirsizliğini korumakla birlikte, taraflar arasında projenin tekrar gündeme alınma olasılığı da yüksektir.

Önümüzdeki süreçte yaşanması muhtemel bu gelişmeleri iyi değerlendirebilmek için öncelikle dış politika üzerindeki etkisi bağlamında enerji güvenliği konusunun analiz edilmesi gerekmektedir. Zira enerji güvenliğinin temel unsurlarını doğru değerlendirmek gerek Rusya'nın gerekse de Bulgaristan ve bu bağlamda AB'nin enerji politikalarını doğru bir biçimde okumamızı mümkün kılacaktır. Enerji, bir ülke veya bölgenin stratejik önemini arttırmasının yanı sıra dış politikasını da şekillendiren temel öğelerden biridir. Enerjinin gerek arz gerek talep güvenliğinin sağlanması, özellikle günümüzde, karşılıklı bağımlılık temelinde şekillenen dış politika açısından büyük önem taşımaktadır. Enerji güvenliği kavramının tanımı konusunda genel bir fikir birliği olduğunu söylemek zordur. Winrow'a göre (2007: 219) enerji güvenliği, vatandaşların ve sanayinin öngörülen bir süre içinde, yeterli miktarda enerjiye kesinti korkusu

yaşamadan makul bir fiyatla erişilmesi anlamına gelmektedir. Bohi ve Toman'a göre enerji güvenliği, fiyatlardaki ve enerji teminindeki değişme sonucu ortaya çıkan refah kaybıdır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) yayınladığı bir raporunda enerji güvenliğini, belirli bir fiyattan arzın fiziksel temin açısından talebi karşılama şeklinde tanımlamaktadır. 8 Mart 2006 tarihinde AB Komisyonu tarafından yayınlanan, "Sürdürülebilir, Rekabete Dayalı ve Güvenli Enerji için Avrupa Stratejisi" başlıklı Yeşil Kitap'a göre enerji güvenliği, vatandaşların refahı ve ekonominin düzgün bir şekilde işleyişine uygun olarak bütün tüketiciler için kabul edilebilir bir fiyattan piyasada kesintisiz enerji temininin sağlanmasıdır. 2004 yılındaki Clingendael Uluslararası Raporu'na göre ise enerji güvenliği, yeterli miktar ve kabul edilebilir fiyatlarda enerjinin her zaman temin edilebilmesi olarak belirtilmiştir (Löschel vd., 2010: 1666; Alhaji, 2008: 62-82; Ciuta, 2010: 123-144). Baumann ise, gerek satıcı gerekse alıcı olan tarafların karşılıklı iradesiyle belirlenen enerji akış miktarı ve fiyatının istikrarlı olmasının enerji güvenliğinin en önemli unsurları olduğunu belirtmektedir (Baumann, 2008: 4-10). Bu tanımlardaki ortak noktalardan hareket edilecek olursa enerji güvenliğinin mevcudiyet (availability), erişebilirlik (accessibility), hesaplılık (affordability) ve sürdürülebilirlik (sustainability) olmak üzere dört ana faktör üzerinden değerlendirilmesi mümkündür. Bu faktörlerden mevcudiyet, enerji kaynaklarının var olup olmamasıyla ilintilidir. Güvenliğin talep boyutunu öne çıkartan mevcudiyet kavramı, kaynağın talep edildiğinde olup olmadığına işaret etmektedir. Bu konu kaynakların tükenmesi ihtimali, yeni rezervlerin bulunması ve teknolojik imkânlar bağlamında özellikle arz-talep güvenliği açısından önemlidir. Erişebilirlik, kaynakların kesintisiz bir biçimde akışının sağlanması adına ihtiyaç duyanların bu kaynaklara rahatlıkla ulaşım ulaşamamasıyla ilgilidir. Boru hatlarının inşası, iletim ve ulaşım kanallarının varlığı ve açıklığı, bu başlık altında değerlendirilebilir. Hesaplılık, enerji kaynaklarının maliyetiyle ilgilidir. Talep edenin uygun fiyatla ve rekabetçi bir piyasa mekanizması çerçevesinde enerji kaynaklarını elde edememesini ifade eder (Khatib, 2000: 112-131). Hesaplılık, ekonomik açıdan herhangi bir kaynağın diğer kaynağa göre tercih edilmesi anlamında önemlidir. Doğada enerji elde etmede kullanılacak birçok kaynak bulunmakla birlikte ekonomik açıdan marjinal faydanın marjinal maliyetin üzerinde olması gerekmektedir. Bu durum aynı maliyette bir yatırımla elde edilecek enerjinin miktarına göre bir kaynağın diğer kaynağa göre tercih edilmesine neden olmaktadır. Sürdürülebilirlik ise, talep edilen enerjiye gerektiği sürece ve herhangi bir aksamayla karşılaşmadan ulaşılabilmesi anlamına gelmektedir. Bu faktörler, üretilen enerji kaynağının tüketiciye ulaştırılması ve sevkiyatta istikrarlı bir aktarımın sağlanması açısından belirleyicidir. Enerji kaynaklarının sevkiyatı sırasında ortaya çıkan aksaklıklar, belirtilen kaynağın güvenliğini ve güvenilirliğini olumsuz yönde etkilerken, aynı

zamanda üretimden dağıtımına kadar çeşitli ekonomik, ticari ve siyasi sorunlara da neden olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında enerji güvenliği özellikle kritik enerji altyapısının kurulması ve sorunsuz biçimde aksamadan işletilmesi anlamına gelmekte, bu sistemin güvenliğinin sağlanması da enerji güvenliğinin en öncelikli başlığı haline dönüşmektedir (Çelikpala, 2014: 85-87).

Enerji güvenliği, enerji tedarik zincirinde yer alan ülkelerin konum ve öncelikleriyle de doğrudan ilintilidir. Enerji konusunda ihracatçı bir ülke için talebin güvenliği, diğer bir ifadeyle enerji piyasasından elde edilen gelirin güvenliği önemlidir. İthalatçı bir ülke için ise, enerji arzının güvenliği yani, enerji kaynaklarına güvenli erişim, fiyatların istikrarlı olması ve arzın sürekliliği önem kazanmaktadır (Proninska, 2007: 216). Bunun yanında yine ithalatçı ülkeler için enerji güvenliği ülkenin kalkınmışlık düzeyiyle paralel olarak farklılıklar göstermektedir. Örneğin, kalkınmış ülkeler için enerji ithalatının kesintisiz devam etmesi önemliyken, cari açık sorunu yaşayan kalkınmakta olan ülkelerde enerjinin mümkün olduğunca düşük fiyatlarla ithal edilmesi önem kazanmaktadır (Ediger, 2007: 5).

Günümüzde enerji güvenliği konusunda çeşitli sorunlar yaşandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, ani aksama/kesinti sorunlarıdır. Bu aksamalar siyasi bir karar sonucu piyasaya enerjinin sürülememesi, uluslararası askeri bir çatışma veya teknik ve operasyonel problemlerden kaynaklanabilmektedir. İkinci sorun, üretim veya kapasitedeki problemlerden kaynaklanan ve yavaş bir seyirle gelişen arz boşluğudur. Üçüncü olarak da üretici ülkenin siyasi tercihlerinden kaynaklı sorunlar yaşanabilmekte ve enerji güvenliğini doğrudan etkileyebilmektedir (Horsnell, 2000: 6).

21. yüzyılla birlikte çok boyutlu bir içerik kazanan enerji güvenliği, ülkelerin dış politikalarını da şekillendiren temel konulardan biri niteliğindedir. Günümüzde ülkelerin dış politikalarındaki öncelikler arasına enerji güvenliğine ilişkin risklerin azaltılması, petrol ile doğalgaza dayalı enerji ihtiyacının gözden geçirilerek alternatif enerji kaynaklarının ortaya çıkartılması, enerjiye dayalı teknolojinin geliştirilmesi ve enerji verimliliğinin arttırılması konularının girdiği görülmektedir. Enerji güvenliği konusu ve bunun dış politika üzerindeki etkileri karşılıklı bağımlılık temelinde değerlendirilebilir. Zira bu çalışma kapsamında ele alınan Güney Akım Projesi çerçevesinde, gerek Rusya ve Bulgaristan gerek AB'nin dış politikalarında enerji bağlamında karşılıklı bağımlılığın izlerini görmek mümkündür. Günümüzde uluslararası ilişkiler egemen devletler arasındaki ilişkilerin yanında uluslararası örgütler, ulusaşırı örgütlenmeler, çok uluslu şirketler ve uluslararası baskı grupları arasındaki ilişkileri ve ayrıca halklar arasındaki toplumsal ilişkilerin yanı sıra eğitim, ticari, çevre, finans ve enerji

alışverişi konularındaki ilişkileri de içermektedir. Dolayısıyla uluslararası politika sadece egemen devletler ve onların resmi organları aracılığıyla yürütülen bir süreç olmaktan çıkarak, birden çok aktörün rol oynadığı veya oynayabileceği bir siyasal etkileşim sürecine dönüşmüştür. Bu süreçte ilişkilerin, bir devletin dış politikasında bir diğer devletin belirleyici olduğu bağımlılıktan, devlet dışı aktörlerin ve askeri, siyasi konuların yanı sıra enerji de dâhil birçok başlığın etkili olduğu karşılıklı bağımlılık sürecine dönüştüğü gözlenmektedir. Özellikle enerji konusunda uluslararası politikada karşılıklı bağımlılığın net bir biçimde gözlenebildiği ifade edilebilir. Çünkü bu konuda devletler arasındaki etkileşimin/ilişkinin sıkıntıya uğramasının tek taraflı sonuçlar yaratmadığı iki taraf üzerinde de mutlak maliyete neden olduğu söylenebilir (Heywood, 2013: 96; Arı, 2010: 389-426). Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye karşılıklı bağımlılığı, mutlak çıkarların karşılıklı olarak dengelendiği bir ilişki olarak görmemek gerektiğini, devletlerin ilişkilerinde toplam kazanç beklentisinde olabilecekleri gibi nisbi kazanç peşinde de olabileceklerini ifade etmektedirler. Bu ilişkinin asimetrik bir ilişki olması halinde taraflardan biri diğerine bağımlı olacak ve onun etkisine açık kalacaktır. İlişkilerin simetrik olduğu durumlarda ise, ilişkilerin zarar görmesinden her iki taraf da olumsuz etkilenecektir. Bununla birlikte gerçekte ne tamamen birinin diğerini etkilediği bir ilişki ne de etkileşimin tamamen eşit bir karşılıklılık üzerine kurulması söz konusudur (Keohane ve Nye, 1977). İleride ayrıntılı bir biçimde analiz edileceği gibi, Güney Akım Projesi çerçevesinde Rusya, Bulgaristan ve dolayısıyla AB arasındaki ilişkiler de karşılıklı bağımlılık temelinde simetrik bir özellik sergilemektedir. Güney Akım Projesi'nin hayata geçirilecek olması tek başına Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmediği gibi projenin askıya alınmış olması da sadece Bulgaristan'ı olumsuz etkilememektedir. Ayrıca yine karşılıklı bağımlılık temelinde, Rusya ve Bulgaristan arasında enerji bağlamında gelişen ilişkilerin, sadece iki devletin resmi organlarının yürüttüğü bir süreç olmadığı, uluslararası yapılanmaların, ulusaşırı şirketlerin ve diğer bölge ülkelerinin de yer aldığı bir siyasal etkileşim sürecine dönüştüğü tespit edilebilmektedir.

Bu çerçevede Güney Akım, gerek enerji arz-talep güvenliği gerekse de karşılıklı bağımlılık temelinde önemli bir proje niteliğindedir. Ancak Rusya açısından doğalgaz arz güvenliğini sağlamak adına farklı bir alternatif oluşturması nedeniyle önem kazanan projenin, Bulgaristan adına bir yandan bağlı olduğu AB müktesebatlarına aykırılık oluşturması diğer yandan da Rusya'ya bağımlılığı daha da arttırması adına hoşnutsuzluk doğurduğu görülmektedir. Bu çalışmada Güney Akım projesi bağlamında Bulgaristan'ın enerji politikaları bu arada kalmış tablo çerçevesinde analiz edilmeye çalışılacaktır. Bunun için yöntem olarak öncelikle yukarıda özetlenen enerji

güvenliği çerçevesinde Bulgaristan-Rusya ilişkilerinde enerji bağımlılığı sorunsalı ele alınacak, daha sonra Güney Akım Projesi merkezinde AB'nin enerji politikaları değerlendirilerek bu projenin enerji arz-talep güvenliği bağlamında gerek Rusya gerekse de Bulgaristan açısından taşıdığı önem analiz edilecektir.

1. BULGARİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİNDE ENERJİ BAĞIMLILIĞI SORUNSALI

Rusya açısından, enerji faktörü hem kendi ekonomik dönüşümünü finanse etmek, hem de jeopolitik çıkarlarını gerçekleştirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle Putin'in iktidara gelmesi ile enerji faktörü, Rusya'nın küresel ve bölgesel çıkarlarının hayata geçirilmesinde temel stratejik araç olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Rusya'nın enerji politikasında 2003 yılında açıklanan "2020 Yılına Kadar Rusya'nın Enerji Stratejisi" adlı belge önemli bir yere sahiptir. Bu belgenin giriş kısmında Rusya, öncelikle büyük enerji kaynaklarına sahip olduğunu- topraklarında dünya doğalgaz rezervlerinin 1/3'ünün, petrol rezervlerinin 1/10'nun, kömür rezervlerinin 1/5'nin ve uranyum rezervlerinin yüzde 14'nün bulunduğunu- ifade etmektedir. Yine bu belgede Rusya, enerji politikalarında hammadde tedarikçisi bir ülke olmaktan stratejik öneme sahip global pazarlarda aktif katılımcı olmaya yönelik bir dönüşümün zorunluluğu üzerinde durmaktadır. Bu dönüşümde de özellikle Avrupa'nın hem istikrarlı ve güvenilir bir pazar hem de enerjinin taşınmasında önemli bir alan olduğunun altını çizmektedir (Simurdic, 2016).

"Enerji süper gücü" olma stratejisi olarak nitelenen bu yaklaşım, küresel önemde enerji kaynaklarına sahip olan Rusya'nın dünyanın tüm bölgelerindeki enerji kaynaklarına ve bunların uluslararası pazarlarına etki etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede Rusya bir yandan enerji kaynakları üzerinde diğer yandan da bunların pazarlanması ve taşınması süreçlerinde kontrolü sürdürmek gayesindedir. Rusya'nın bu politikalarında, özellikle doğalgaz ve petrolü pazarlama noktasında AB üyesi ülkeler ön plana çıkmaktadır. Zira AB ülkelerinin ihtiyacı olan doğalgaz ve petrol büyük oranda Rusya'dan sağlanmaktadır. Rusya'nın sahip olduğu bu kaynakları bir yandan ihraç ettiği, diğer yandan ise AB üyesi diğer ülkelere ulaşmasını sağladığı ve planladığı alan Balkanlardır. Bulgaristan'da hem bu ulaşım noktasında yer alması hem de petrol ve doğalgaz ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan karşılaması nedeniyle ön plandadır.

Bulgaristan'ın enerji konusunda Rusya'ya bağımlılığının inşası, yukarıda da belirtildiği gibi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde gerçekleştirmeye başladığı modernleşme ve şehirleşme ile paralel olmuştur. Sosyalist rejimin de etkisiyle kurulan güçlü ilişkiler bağlamında Bulgaristan'ın Rusya'dan ilk olarak

taşımacılıkla petrol almaya başladığı görülmektedir. Daha sonra bu petrol ithalatı boru hatları yoluyla sağlanmaya devam etmiştir. Gerek Slav kardeşliği gerekse Ortodoks olmalarından kaynaklanan iki ülke arasındaki bu tarihi bağlar her konuda güçlü ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte Bulgaristan, NATO ve AB gibi batılı kuruluşlara üye olmak için harekete geçmiş ve bu çerçevede Batı merkezli yeni bir dış politika belirleme süreci içerisine girerek Rusya'dan kısmen uzaklaşmıştır. Ancak 2004'te NATO'ya, 2007 yılında AB'ye üye olan Bulgaristan'ın, özellikle 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhaki sırasında yaşanan gelişmelerde de görüldüğü üzere, Rusya'dan tamamen uzaklaşması pek mümkün değildir. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte özellikle enerji konusunda Rusya'ya, doğalgaz temel alınacak olursa % 90 oranlarında, bağımlı olmasının etkisini göz ardı etmemek gerekir (Korkmaz, 2016: 43; Kardaş, 2011: 42; Biersack ve Shannon, 2014: 251). Özellikle 2008 yılındaki savaşın Bulgaristan'a verdiği en önemli uyarı, enerji kaynaklarını çeşitlendirme konusundaki girişimlerini arttırması yönünde olmuştur. 2014 yılına kadar birkaç kez Ukrayna'ya giden gazı kısıtlayan Rusya'nın bu politikasının doğrudan Bulgaristan'ı etkilemesi bu süreci pekiştirmiştir.

Ukrayna sorunu Rusya'nın enerji politikaları açısından büyük önem taşımaktadır. Yukarıda belirtilen krizler sırasında Rusya'nın doğalgaz arz güvenliğinin de tehlikeye girdiği görülmektedir. Avrupa'ya ihraç edilen Rus doğalgazının büyük bir kısmı Ukrayna üzerinden taşınmaktadır. Rus doğalgazını Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşıyan bu hatlar Soyuz, Brotherhood (Bratstvo) ve Northern Lights'tan oluşmakta ve tümü Slovakya'daki Trangas boru hattına bağlanmakta, buradan da çeşitli Avrupa ülkelerine aktarılmaktadır. Ukrayna bahsi geçen boru hatları sayesinde Avrupa'nın doğalgaz dağıtım merkezi konumunda bulunmakta ve zaman zaman bu durumu Rus politikalarına karşı direniş göstermek için kullanmaktadır. Rusya'nın kullandığı ilk güzergâh, Batı Sibirya'daki doğalgaz kaynaklarını taşıyan, yıllık 30 milyar m³ kapasiteye sahip Brotherhood boru hattıdır. İnşaatı 1967 yılında tamamlanan 2 bin 750 km'lik bu hat, Rusya'nın, Batı Avrupa'ya sevk ettiği gazın yaklaşık % 70'ini taşımaktadır. Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan'dan bu ülkeler üzerinde sahip olduğu etkiyi kullanarak piyasa fiyatının altında aldığı doğalgazı Avrupa'ya Soyuz boru hattından taşımaktadır. Ukrayna'da ikiye ayrılan 32 milyar m³ taşıma kapasiteli Soyuz hattının bir ayağı Moldova-Romanya-Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye ulaşmakta, diğer ayağı ise Transgas hattına bağlanmaktadır. Northern Lights (Urengoi-PomaryUzhgorod/Trans-Siberya) ise, Rus Yamal yarımadasından başlayıp Beyaz Rusya üzerinden Ukrayna'ya ulaşan doğalgaz boru hattıdır. Yapımı 1984 yılında tamamlanan 4 bin 500 kilometrelik bu boru hattının yıllık

kapasitesi 32 milyar m³'tür (U.S. Energy Information Administration, 2014; Uluatam, 2010: 63-64). Geçmişte Rusya'nın Ukrayna üzerinden Avrupa'ya ulaştırdığı doğalgaz miktarı Avrupa'ya toplam doğalgaz ihracatının % 80'lerini bulmaktaydı. Bu oran, Baltık Denizi'nin altından geçerek Avrupa'ya ulaşan ve 2011 yılında devreye giren Nord Stream boru hattı ile düşmüştür (U.S Energy Information Administration, 2014). Rusya, Ukrayna'ya olan bağımlılığı azaltmak adına, bu ülke üzerinden taşıdığı doğalgaz miktarını yıllar içerisinde azaltmaya başlamıştır (bu azalmada son yıllarda iyi giden iklim şartlarının ve doğalgaz taleplerinin azalmasının da etkisi olmuştur). Ancak henüz alternatif hatların devreye girmemesi nedeniyle Avrupa'ya taşınan doğalgazda Ukrayna hatları önemini korumaya devam etmektedir. Rusya'nın doğalgaz şirketi Gazprom ile Ukrayna'nın ulusal petrol ve gaz şirketi Naftogaz arasındaki boru hattı mevcut geçiş sözleşmesi 31 Aralık 2016 tarihinde sona erecektir (Oxford Energy, 2016). Rusya doğalgaz geçiş anlaşmasının yenilenmeyeceğini açıklasa da Haziran 2015 tarihinde Putin'in, Gazprom'a Ukrayna ile anlaşmayı yenilemeye dair görüşmelerin yapılması talimatı verdiği belirtilmektedir (www.rt.com, 2016). Bu süreç belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Ancak Rusya'nın Ukrayna'dan geçen mevcut boru hatlarını tamamen devri dışı bırakmasa da bu hatların kullanımını azaltacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın ilerleyen yıllarda şekillenecek bu politikası, Güney Akım Projesi gibi alternatif taşıma güzergâhlarının oluşturulmasını daha zorunlu kılmaktadır.

Hidrokarbon enerji kaynaklarının uluslararası ticareti söz konusu olduğunda ağırlıklı olarak denizler üzerinden tankerlerle taşınan petrolün aksine doğalgaz, % 68'lik bir payla karadan boru hatlarıyla piyasalara ulaştırılmaktadır (BP, 2013: 29). Petrol ve doğalgaz kaynaklarının uluslararası piyasalara/farklı tüketim alanlarına ulaştırılması konusunda çok uluslu petrol şirketlerinin yanı sıra, transit konumu nedeniyle Bulgaristan'ın, büyük tüketim rakamları sebebiyle AB'nin ve en büyük gaz ihracatçısı olması sebebiyle Rusya'nın hayati çıkarları bulunmaktadır. Tarafların çatışan bu çıkarları boru hatları projeleri konusunda rekabete neden olmaktadır. Zira bu boru hatlarının salt fonksiyonu doğalgaz ve petrolü tüketim alanlarına ulaştırmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda geçtikleri ülkelerdeki enerji alt yapısını ve bu vesileyle de siyasi etkinlik alanını denetim altında tutma amaçlarına da etki etmektedir. Bu nedenle boru hatlarının güzergâh seçimi büyük önem taşımaktadır (Xuetang, 2006: 126; Özdemir, 2014: 255).

Balkan ülkelerinde doğalgaz alanında en büyük aktörün Rusya olduğu görülmektedir. Arnavutluk hariç, Balkan ülkelerinin tamamının Rusya ile doğalgaz bağlantıları bulunmaktadır. Rus doğalgazı Balkanlar'a iki rota üzerinden ulaşmaktadır. Birincisi Rusya'yı Macaristan ile bağlayan, buradan da

eski Yugoslavya ülkelerine uzanan Trans Sibirya Doğalgaz Boru Hattı'dır. ikincisi ise Rusya'dan Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'a, Bulgaristan üzerinden ise Türkiye, Makedonya ve Yunanistan'a uzanan Trans-Balkan doğalgaz boru hattıdır (Türbedar, 2003: 223). Bu hat Ukrayna üzerinden gelen Brotherhood'un bir koludur. Rus doğalgaz ihracatının artırılması açısından Bulgaristan, coğrafi anlamda transit ülkelerden biri olarak da ön plana çıkmaktadır. Her yıl yaklaşık 14 milyar m³ Türkiye'ye, 3 milyar m³ civarında Yunanistan ve Makedonya'ya gaz taşıyan Trans Balkan Boru Hattı'nın güney kolu Bulgar toprakları üzerinden geçmektedir. Bu belirtilen miktarlar Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) dışındaki ülkelere ihraç edilen Rus gazının % 15'ini oluşturmaktadır. Rusya'nın enerji politikalarında Bulgaristan ile ilgili üç stratejik nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki Burgaz-Dedeağaç petrol boru hattı, ikincisi Belene nükleer enerji santrali ve üçüncüsü Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi'dir (Daborowski, 2009).

Bulgaristan özellikle 2000'lerin ortalarına kadar ki süreçte, doğalgaz bağımlılığı nedeniyle, Rusya'dan farklı alternatifler geliştirmek yerine Rus doğalgazını transit etme ile ilgili kapasitesini arttırmaya çalışmıştır. Ancak Bulgaristan bunu yeni boru hatları döşeme yoluyla da değil, daha çok mevcut boru hatlarının kapasitesini geliştirmek ile yapmaya uğramıştır. Nitekim Gazprom ile 1998'de imzalanan bir anlaşma gereğince, Bulgargas transit kapasitesini artırmayı kabul etmiştir. 2000 yılında Bulgaristan Türkiye, Yunanistan ve Makedonya'ya yaklaşık 423 milyar m³ Rus doğalgazını transit olarak ihraç etmiş, bunun en büyük payı ise 388 milyar m³ olarak Türkiye'ye ait olmuştur. Yine 24 Ocak 2003'te Rusya ve Bulgaristan arasında imzalanan bir başka anlaşma gereğince, Rus doğalgazının Bulgaristan üzerinden diğer Balkan ülkelerine ihraç edilme kapasitesinin artırılması hususunda beraber çalışmaların yürütülmesi üzerinde durulmuştur. Bu anlaşma gereğince normal şartlarda Rusya elektrik enerjisini de yine Bulgaristan üzerinden Balkanlar'a ihraç edecektir. Bu tür gelişmelerden hareketle, Balkanlar'a yönelik doğalgaz ihracatında Rusya'nın Bulgaristan'ı çok önemseydiği söylenebilir. Rusya, Bulgaristan'a coğrafi anlamda önem vermekte ve Bulgaristan'ı enerji koridoru olarak nitelendirmektedir (Oğan ve AYTEKİN, 2002: 66-70; Startseva, 2003: 7; Daborowski, 2012). Ayrıca Bulgaristan'daki Rus enerji şirketlerinin etkinliği (Gazprom) hem Rusya hem Bulgaristan açısından taşıma hatları kadar önem taşımaktadır (Daborowski, 2012).

Rusya ile Bulgaristan arasında enerji bağımlılığı merkezinde şekillenen ilişkide, yukarıda da belirtildiği üzere, 2014 yılında Putin'in Güney Akım Projesi'nin gerçekleştirilmeyeceğine dair açıklaması, Bulgaristan'da enerji ihtiyacının nasıl karşılanacağı sorusunu gündeme getirmiş ve kamuoyunda

yapılan tartışmalar o dönem yeni işbaşına gelen hükümet üzerinde de ciddi baskılar doğurmuştur (Dorian, 2002: 26). Güney Akım Projesi, Rusya açısından, enerji arz güvenliği bağlamında doğalgazını Avrupa piyasasına ulaştırmada alternatif oluşturması adına önemlidir. Bulgaristan açısından ise proje, doğalgaz ihtiyacını Ukrayna üzerinden geçmeyen farklı bir hattan sağlayarak enerji talep güvenliği bağlamında alternatif doğurması açısından önem taşımaktadır.

2. GÜNEY AKIM PROJESİ VE BULGARİSTAN'IN PROJEDEKİ KONUMU

Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Rusya'yı, Avrupa'ya Karadeniz'in altından geçecek 900 km'lik bir boru hattıyla bağlamayı hedeflemektedir. 23 Haziran 2007 tarihinde ortaya atılan projeyi gerçekleştirmeyi üstlenen ilk şirketler İtalyan ENI ve Rus Gazprom şirketleridir. 2009 yılında Fransız EDF Şirketinin de projeye dâhil olduğu görülmektedir. Yılda 63 milyar m³ doğalgaz taşıma kapasitesine sahip olacak boru hattının başlangıçta 2015 yılında faaliyete geçmesi öngörülmekteydi (Güney Akım, <http://south-stream.info>, 2016). Ancak öncelikle finansman, daha sonrasında ise AB enerji müktesebatı nedeniyle Bulgaristan'ın yaşadığı sorunlar sürecin ilerlemesini durdurmuştur.

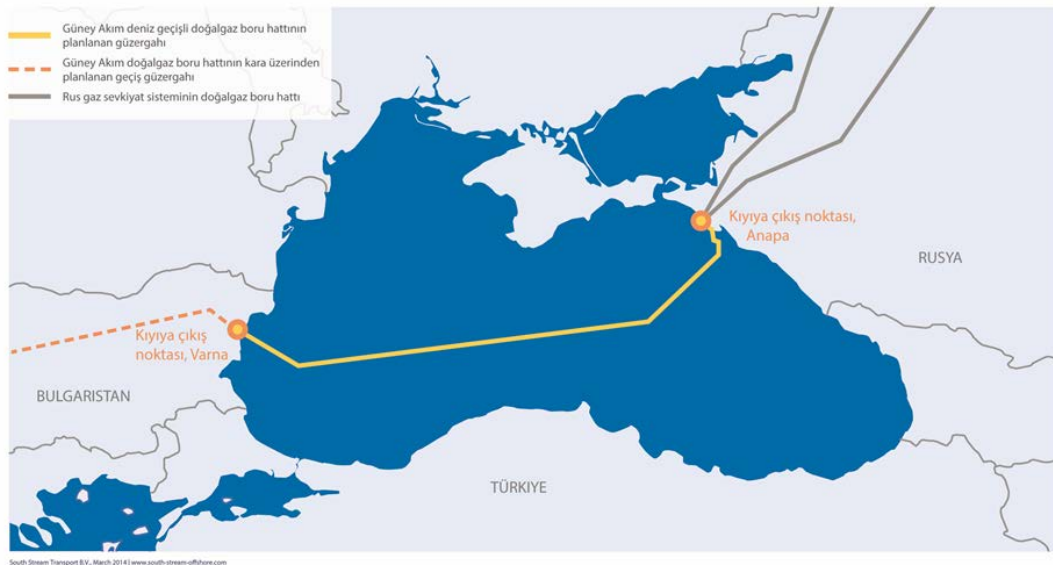
Güney Akım Projesi, Karadeniz'den AB'ye uzanan enerji nakil hatlarından en önemlisi olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu hattın Rusya'ya özellikle doğalgaz da bağımlı olan Avrupa'nın bu bağımlılığını daha da artıracığı ortadadır. Bu nedenle projenin başından bu yana, AB merkezli yaşanan her sıkıntıda, sorunların asıl kaynağı olarak Avrupa'nın bu projeyi çok fazla desteklemediği, bağımlılığın artmasından endişe ettiği yönündeki görüşler ifade edilmektedir. Her ne kadar bu bağımlılığı arttıracak olsa da sunduğu fırsatlar sayesinde AB için oldukça cazip bir proje olduğunu da değerlendirmek gerekmektedir. Güney Akım'ın cazip bir proje olmasını sağlayan ilk neden, aynı kaynaktan olsa da güzergâh çeşitlendirilmesi yoluyla doğalgaz arz güvenliğini garanti etmesidir. Böylelikle AB hem Ukrayna'nın transit geçişteki tekeli kırarak hem de Rusya'dan yeni bir yolla doğalgaz elde etmiş olacaktır. Projeyi makul kılan ikinci neden ise (Nabucco ile kıyaslandığında) finansman ve tedarikçi ülke sıkıntısının olmayışıdır. Bu açıdan AB'nin doğalgaz arz güvenliği için geliştirdiği, ileride ayrıca değerlendireceğimiz, Nabucco Projesi'yle kıyaslandığında Güney Akım Projesi'nin daha gerçekleştirilebilir olduğu görülmektedir. Zaten Güney Akım, Rusya'nın boru hatları üzerindeki tekeli kırmayı ve arz çeşitliliği oluşturarak Rusya'ya bağımlılığı azaltmayı hedefleyen Nabucco Projesi'ne karşılık Rusya'nın alternatifi olarak bilinmektedir. Bu

rekabette ilk kaybeden ise, tedarikçi sıkıntısı nedeniyle Avrupa şirketlerinin vazgeçmesi üzerine Nabucco olmuştur (Tüysüz, 2014: 83).

Güney Akım Projesi ile ilgili çalışmalar başlatıldığında gündeme ilk gelen konu maliyetler olmuştur. Hattın Karadeniz'in tabanından geçerek Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya ulaşacak olması maliyetler açısından sorun yaratmaktadır. Nitekim Kasım 2010'da Güney Akım'ın maliyetinin 15,5 milyar Euro'ya ulaşabileceği öngörülmüştür (Güney Akım, 2016). Ancak Mart 2011'de bu maliyetleri aşağı çekmek için Rusya'nın Karadeniz'in altından gidecek olan 900 km'lik kısım için öngörülen 10 milyar Euro'yu azaltmak adına Karadeniz'de LNG tesisi kurulması opsiyonunu gündeme getirdiği görülmektedir. Çünkü Rusya için büyük önem taşıyan Güney Akım projesi bir an evvel hayata geçirilmek istenmektedir. Bunun için Rusya'nın kısa sürede Bulgaristan, Hırvatistan ve Makedonya gibi Balkan ülkeleriyle de hükümetler arası görüşme ve anlaşmalar yaptığı saptanmaktadır. Ayrıca Fransız enerji devi EDF'in % 10 hisse ile ortaklığa katılmış olması da bu projenin elini güçlendirmiştir (Güney Akım, 2016).

Güney Akım Deniz Doğalgaz Boru Hattı – Güzergah

South Stream

Harita: Güney Akım Projesi (<https://www.south-stream-transport.com>)

Ancak 4 Aralık 2014 tarihinde Rusya, Güney Akım'ın Bulgaristan üzerinden karaya çıkarak Avrupa'ya iletilmesine ilişkin projesinden vazgeçtiğini, projenin Türk Akımı olarak devam edip gaz iletim borularının Türk topraklarından geçeceğini açıklamıştır. Güney Akım Projesi'nde Rusya'nın, Bulgaristan'ı dışlamasının en büyük nedeni, elbette ki AB'nin bu projeye ilişkin çıkarttığı engellerdir. Putin'in ifadeleriyle proje Karadeniz'de

başlatılsa ve Bulgaristan'a gelince durdurulsa çok büyük bir kayıp yaratacaktır. Bu nedenle süreç daha fazla ilerlemeden projenin bu yönde devam etmesinden vazgeçilmiştir. Ancak yine Putin'in ifade ettiği gibi, bu iptalin Bulgar ekonomisinde 400 milyar Euro'luk bir gelirden vazgeçiş olduğu aşikârdır. Projede AB ülkeleri ile Rusya arasında ilk çatlak Rusya-Ukrayna krizi yüzünden oluşmuştur. Bu krizde Rusya'yla iplerin gerilmesinin ardından Avrupa Komisyonu da projenin Avrupa'ya giriş ülkesi olan Bulgaristan'a baskı yapmaya başlamıştır. Bulgaristan yönetimi, projenin inşaat faaliyetlerinin AB'nin kanunlarına/müktesebatına uygun hale getirilinceye kadar durdurulduğunu bildirmiştir. AB'nin burada veto gerekçesi olarak gösterdiği yasası, "boru hattı sahiplerinin gaz üretimi yapan şirketler olamayacağı" hükmüne dayanmaktadır (AB Konseyi, 2009).

Bu sürecin sonrasında rafa kaldırılan Güney Akım Projesi'nin, Bulgaristan açısından taşıdığı önemi şu şekilde özetlemek mümkündür. Bu proje ile doğalgaz ihtiyacının yüzde 90'ını Rusya'dan tedarik eden Bulgaristan için doğalgazı biraz daha ucuzlatma imkânı doğacaktı. İkinci olarak, bu hat Ukrayna'dan geçmediği için yaşanacak herhangi bir Ukrayna bağlamındaki krizde ülkede doğalgaz sıkıntısı yaşanmayacaktı. Diğer yandan boru hattının yapımı, binlerce kişiye iş imkânı sağlayacak ayrıca ülkede diğer uluslararası büyük yatırımlar için de olumlu bir ortam yaratacak, ekonomik alanda yaşanan sıkıntılarla uğraşan iç siyasetin biraz daha yumuşaması sağlanacaktı (<http://www.dw.com>, 2016). Ancak AB'nin tutumu ve baskısı nedeniyle aldığı projeyi durdurma kararı Rusya tarafından da karşı hamle ile değerlendirilen Sofya yönetimi, enerji konusunda bir çıkmaz içerisine girmiştir. Bir yandan Rusya'ya enerji konusunda bağımlılığını aşmak isteyen, diğer yandan ise doğalgaz ihtiyacı büyük olan Bulgaristan bu süreçte bir de AB ile karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca Bulgaristan'ın bu enerji ikilemi, benzer şekilde, Güney Akım yoluyla Rusya'yla enerji işbirliğinden fayda sağlayacak olan Sırbistan, Macaristan, Slovenya ve Avusturya'nın yanında Almanya ve İtalya gibi birçok Avrupa ülkesi tarafından da paylaşılmaktadır (Oliver, 2014).

3. AB ENERJİ POLİTİKASININ BULGARİSTAN ÜZERİNE ETKİLERİ

Rusya'nın Güney Akım projesinden vazgeçtiğini açıklamasında etkili olan nedenlerden biri, Bulgaristan'ın proje kapsamında AB çerçevesinde yaşadığı sorunlar ve bu sorunlar nedeniyle Güney Akım'la ilgili ileriye dönük karar almasının önünde yaşanan sıkıntılardır. Bu süreçte öncelikle enerji güvenliğinin AB için önemini ve beraberinde Bulgaristan bağlamında Güney Akım ile ilgili yaşanan sıkıntıları AB enerji politikaları açısından değerlendirmek gerekmektedir.

21. yüzyılda stratejik bir kaynak haline gelen doğalgaz, ülkelere sağladığı avantajların yanı sıra taşıdığı riskler ve oluşturduğu bağımlılık açısından da en çok tartışılan ve güncelliğini koruyan konulardan birisidir. Karbondioksit emisyonu açısından temiz bir fosil yakıt olan doğalgaz, kullanım alanlarının genişliği açısından da her geçen gün önemini arttırmaktadır (Akpınar ve Başbüyük, 2011: 121-122). AB ülkelerinin artan doğalgaz ithalat miktarı, doğalgaz maliyetinin her geçen gün artması ve Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığının Rusya lehine bir koza dönüşmesi enerji arz güvenliği konusunu Avrupa'nın gündemine taşımıştır. Rusya'nın enerji zenginliğini siyasal ve ekonomik güç olarak kullanması ve tehditkâr tavrı da AB ülkelerinde ciddi endişelere yol açmıştır (Karagöl ve Kaya, 2014: 7-8).

Enerji güvenliğinin sağlanması adına 2007 yılında AB tarafından kabul edilen 'Karadeniz Sinerjisi' adlı stratejik belge büyük önem taşımaktadır. Bu belge pek çok siyasi ve ekonomik reformların yapılması için yol gösterici nitelikte olmakla birlikte diğer yandan da bölgesel işbirliğini teşvik edecek alanları belirlemektedir (Çelikpala, 2010: 10). Bu girişim, Avrupa Komşuluk Politikasının bir parçası olarak, Karadeniz çevresinde çevre, ulaşım ve enerji gibi konularda bölgesel işbirliğini arttırmak amacıyla ortaya konmuştur. AB'nin Karadeniz politikasını ve Karadeniz'deki uluslararası rekabeti en çok etkileyen ve sinerjinin de temel amaçları arasında yer alan sektör enerjidir. AB'nin enerji arz güvenliği için Karadeniz hem üretim hem de nakil hatları açısından stratejik öneme sahiptir. AB'nin enerji politikalarının temelini oluşturan enerji üretim ve arz çeşitliliğinin güvence altına alınması, AB açısından bölge güvenliğine olan ilginin artmasına sebep olmaktadır. Bölgede yeni enerji altyapılarının oluşturulması ve mevcut olanların iyileştirilmesi yoluyla enerji istikrarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir (AB Konseyi, 2019). Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde başlatılan AB-Rusya Enerji Diyaloğu ve Orta Asya ülkeleriyle AB arasındaki görüşmeler bu girişimin birer ürünü olmuştur. Orta Asya, Kafkaslar ve hatta Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının Avrupa ülkelerine güvenli yoldan ulaştırılması olgusu AB'nin genişleme stratejisini de ciddi olarak etkilemiştir (Korkmaz, 2016: 39-40).

Bölgede yaşanan krizler veya çatışmalarda benimsenen farklı politikalar nedeniyle AB-Rusya ilişkileri zaman zaman gerilse de, AB'nin Rusya'ya sert tepki vermekten kaçındığı görülmektedir. Bunun temel nedeni elbette ki enerji güvenliğinde Rusya'nın AB için kilit rol oynuyor olmasıdır. Ayrıca Rus şirketi Gazprom'un Avrupa ülkelerinde sadece kaynağın taşınması değil, yerel şirketlerle işbirliğine giderek depolanması, işlenmesi gibi alanlarda da etkili olmasını sağlayan çok yönlü ilişkiler tesis etmesi bu kilit rolü desteklemektedir. 2001 yılında AB Komisyonu'nun Rusya üzerine hazırladığı Ülke Strateji

Belgesi'nde (Country Strategy Paper), "AB'nin, Rusya'nın temel ticari ortağı olduğu, ancak kendisinin enerji bağımlılığı yüzünden yüksek oranda ticari açık verdiği" belirtilmiştir. 2006 yılında ise AB'nin enerji stratejisini belirleyen "Yeşil Kitap" hazırlandığında da, "Rusya'nın eşit ve temel enerji ortağı olduğu, bu yüzden de tarafların uzun dönemli yatırımları kolaylaştırmaları suretiyle güvenliğin ve öngörülebilirliğin sağlanması gerektiği" açıklanmıştır. Bu belgelerde de sıklıkla belirtilen husus, Rusya ile enerji arz güvenliğinin devam ettirilmesinin yanı sıra Rusya'dan farklı alternatiflerinde geliştirilmesini sağlamanın AB açısından taşıdığı önemdir (Turan, 2010; Pamir, 2005: 69).

Bu belgelerin yanı sıra özellikle Güney Akım Projesi'nin Rusya tarafından iptal edilmesinde etkili olan ve Bulgaristan-AB arasındaki gerilimde belirleyici olan belge, iklim değişikliği, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma ve enerji arz güvenliği üzerine artan kaygılar nedeniyle, 19 Eylül 2007 tarihinde AB Komisyonu tarafından yayınlanan "Üçüncü Enerji Serbestleştirme Önerisi Paketi" dir. 25 Haziran 2009 tarihinde, AB Konseyi, iç enerji pazarına ilişkin mevzuat önlemlerini içeren söz konusu paketi kabul etmiştir. Paket, elektrik ve doğalgaz mevzuatına ilişkin yeni düzenlemeler getirmekte, aynı zamanda Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı'nın (ACER) kurulması hususuna yer vermektedir. Pakette yer alan önerilerle, düzenlemeye tabi işlemlerin kontrolünün güçlendirilmesinin, altyapı yatırımlarının teşvik edilmesinin ve elektrik ve doğalgaz piyasalarındaki iç pazarın rekabetçi, şeffaf ve güvenilir olmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçlar çerçevesinde bazı öneriler getirilmektedir. İlk olarak elektrik ve doğalgaz iletim faaliyetinden arz ve üretim faaliyetlerinin hukuki ve fonksiyonel mülkiyet yoluyla ayrıştırılması ya da buna alternatif olarak iletim operatörlerinin bağımsız bir sistem operatörüne transfer edilmesi (kısaca tekelleşimi önlemek adına üreten ile taşıyan şirketlerin aynı olmaması gerekiyor) amaçlanmıştır. İkinci olarak ulusal düzenleyici kurumların gücünün ve bağımsızlığının artırılması; üçüncü olarak Avrupa Enerji Düzenleyicileri Kurumları İşbirliği Ajansı'nın (ACER) kurulması; dördüncü olarak ortak çalışacak bir Avrupa Gaz ve Elektrik iletim Sistemleri Operatörleri Şebekesinin kurulması; beşinci olarak yeni altyapı yatırımlarına yönelik muafiyet rejiminin gözden geçirilmesi; altıncı olarak şeffaflığın ve verilerin kayıt altına alınmasının sağlanması; yedinci olarak iç pazarın işlerliğinin artırılması ve son olarak da arz güvenliğini sağlamada daha fazla işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır (AB Konseyi, 2009).

AB'nin daha etkili ve somut yeni enerji politikasında önemli olan bir diğer belge ise, AB Komisyonu'nun 13 Kasım 2008 tarihinde kabul ettiği AB'nin arz güvenliği ve enerji verimliliğinin artırılması ile Rus petrol ve doğalgaz ithalatına bağımlılığının azaltılmasına yönelik önlemleri içeren "İkinci Stratejik Enerji

Gözden Geçirme Bildirgesi”dir (Second Strategic Energy Review). AB enerji politikalarını bir adım öteye götüren ve bir sonraki adım olan 2050 yılı için bir vizyon oluşturan bildirim, AB Enerji Güvenliği ve Dayanışmasına İlişkin Eylem Planı’nı (EU Energy Security and Solidarity Action Plan) içermektedir. AB Enerji Güvenliği ve Dayanışması Eylem Planı, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve yatırımların arttırılması, uluslararası ilişkilerde enerjiye daha fazla önemin verilmesi, petrol ve doğalgaz stoklarının geliştirilmesi ve kriz yönetiminin iyileştirilmesi, enerji verimliliğinin arttırılması ve yerli enerji kaynaklarının geliştirilmesi konularını kapsamaktadır. Bu perspektifte, Komisyon altı altyapı projesini (Baltık Enterkoneksiyon Planı, Güney Gaz Koridoru, Akdeniz Enerji Halkası, Merkezi ve Güney Doğu Avrupa’da kuzey-güney gaz ve elektrik enterkoneksiyonlarının geliştirilmesi, Kuzey Denizi Şebekesi ve LNG alanında bir eylem planının oluşturulması) Birliğin önceliği olarak önermektedir. Enerji alanında karşılıklı bağımlılığın arttığı günümüzde, AB, tek sesliliği sağlayarak, üretici, transit ve diğer tüketici ülkelerle daha derin ve hukuki temele dayanan bağlar kurarak enerji dış politikasında daha aktif ve etkin rol oynamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, komşu ülkeler/bölgeler başta olmak üzere, üçüncü ülkelerle işbirliğinin arttırılmasının ve bu ülkelerin enerji sektörlerinde liberalleşmenin gerekli olduğunun altı çizilmektedir (AB Komisyonu, 2008).

AB üyesi ülkelerin enerji ihtiyacını ithalat yoluyla karşılarken dikkate alınması gereken bu AB düzenlemeleri çerçevesinde, AB’nin takip edebileceği ve birinin diğerini tamamen ortadan kaldırmayacağı iki politika bulunmaktadır. Bir yandan Rusya’dan ithal ettiği enerjinin, özellikle doğalgazın, güvenli ve istikrarlı bir biçimde kendisine ulaşmasını sağlamak ve bu nedenle tek bir hatta bağlı kalmadan farklı güzergahlardan bu doğalgaz sevkiyatını çeşitlendirmek zorundadır. Özellikle Ukrayna krizi nedeniyle yaşanan enerji bunalımı bu sürecin gelişimini pekiştirmiştir. Diğer yandan ise, Rusya’nın enerji kozunu kendisine yönelik sıklıkla kullanmasının önüne geçmek adına Rusya dışı enerji kaynak ve nakil hatları alternatiflerini ortaya koymak zorundadır. Bu iki politika açısından da Bulgaristan kilit rolü oynayan ülke konumundadır. AB özellikle ikinci politika merkezinde doğalgaz bağlamında Rusya’ya bağımlılığını kırmak adına Bulgaristan’ın da içinde yer aldığı coğrafyada çeşitli projeler geliştirmeye çalışmakta, çeşitli projelere destek vermektedir. Bu projelerden en önemlisi olarak kabul edilen Orta Doğu ve Hazar bölgeleri doğalgaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören Türkiye-Balkanlar (Bulgaristan-Romanya)-Macaristan-Avusturya güzergâhı üzerinden Avrupa’ya ulaşacak Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi’dir.

Nabucco'nun temelleri, 11 Ekim 2002 yılında Viyana'da imzalanan bir anlaşmayla atılmış, 13 Temmuz 2009 tarihinde kabul edilen hükümetler arası anlaşmayla da ivme kazanmıştır. AB'nin de desteklediği ve finansman sorunlarını büyük ölçüde giderdiği bu proje doğalgaz arz belirsizliği nedeniyle rafa kalkmıştır. Özellikle Nabucco'ya Şahdeniz Sahası'ndan gaz vermesi planlanan Azerbaycan ile Trans Anadolu Gaz Boru Hattı Projesi'nin (TANAP) hayata geçirilmesi konusunda anlaşılması üzerine Nabucco Projesi önce küçülmüş (NabuccoBatı ismini almış), daha sonra Türkiye'den alınan gazı Avrupa içlerine taşıyacak bir diğer proje Trans Adriyatik Boru Hattı'nın (TAP)'da geliştirilmesiyle tamamen ortadan kalkmıştır. Nabucco Konsorsiyumu son yaptığı resmi açıklamasında her ne kadar Avrupa'nın daha çok gaz kaynağına ve seçeneğine ihtiyacı olduğu, bu yüzden de projenin tamamen rafa kalkmadığı yönünde bir duyuru yayınlamışsa da şu an için bu projeye ilgili herhangi bir gelişme bulunmamaktadır. Güney Akım Projesi'nin Rusya tarafından iptal edildiği tarihlerde ülkesinin enerji sıkıntısını gidermek için çabalayan Bulgaristan tarafından Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Bulgaristan'ı ziyareti sırasında Nabucco'nun bir kez daha gündeme getirildiği; ancak projeye ilişkin herhangi bir somut adım atılmadığı görülmektedir (<http://tr.sputniknews.com/>, 2016). Rusya bu projeyi başından itibaren "sanal" olarak değerlendirmiş, ekonomik açıdan uygun olmadığını iddia etmiş ve projenin hayata geçirilmemesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Bu çabalarının en önemlisi ise, Rusya'nın Nabucco'ya alternatif olarak ortaya koyduğu Güney Akım Projesi olarak karşımıza çıkmıştır. Rusya, projeye dâhil olması için 18 Ocak 2008'de Bulgaristan'la anlaşmış, birkaç gün sonra da Sırp petrol ve doğalgaz firması NIS'in yüzde 51 hissesini alarak bu ülkeyi de Güney Akım'a dâhil etmiştir. AB'nin o dönem ortak bir enerji politikası izlememesi de Rusya'nın bu ilk dönemde işini oldukça kolaylaştırmıştır (Taşken, 2013).

Nabucco'nun dışında AB'nin desteklediği, özellikle Rusya'nın Güney Akım'ı masaya koymasından sonra doğalgazın temininde alternatif oluşturması adına biraz daha ön plana çıkan proje Güney Gaz Koridoru (GGK)'dur. Bu koridor doğrudan Bulgaristan'ı ilgilendiren bir proje değildir. Çünkü üzerinde anlaşılan güzergâh Bulgar topraklarından geçmemektedir. Ancak Bulgaristan'ın gaz ihtiyacı da dikkate alınarak Yunanistan'dan geçecek TAP'ın bir boru hattı ile Bulgaristan'a bağlanması kararlaştırılmıştır. Bu proje, AB ülkelerinin Rusya karşısında hareket alanını genişletecek ve Rusya'nın enerji tehdidini engelleyecek bir proje olarak öne çıkmaktadır. Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasından çıkartılacak yaklaşık 1,2 trilyon m³ doğalgaz rezervinin Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını öngören GGK, Avrupa'nın enerjide Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacak en önemli projelerden biridir. Hazar'dan Avrupa'ya

doğrudan ilk enerji hattını oluşturacak GGK'nin en önemli halkası olan ve 2012 yılında atılan imzayla çalışmaları başlatılan TANAP'tır. TANAP'ın amacı, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Şahdeniz 2 Gaz Sahası ve Hazar Denizi'nin güneyindeki diğer sahalarda üretilen doğalgazın öncelikle Türkiye'ye, ardından Avrupa'ya taşınmasıdır. TANAP, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) ve TAP ile birleşerek Güney Doğalgaz Koridorunu oluşturmaktadır (Karagöl ve Kaya, 2014:7-8). Bu projeler Rusya'ya enerji bağımlılığının azaltılması adına Güney Akım'ın da alternatifi olarak AB açısından önem taşımaktadır (Roberts, 2006: 217). Bulgaristan'ın, Rusya'ya olan bağımlılığını ciddi derecede azaltma potansiyeli bulunan TAP dolayısıyla TANAP projesi, ülkenin enerji güvenliği bağlamında belirlemiş olduğu stratejik hedeflerine de cevap verdiği için Bulgaristan açısından da önem taşımaktadır (Maltby, 2015: 824).

4. AB VE RUSYA ARASINDA SIKIŞAN BULGARİSTAN'IN ENERJİ POLİTİKASININ ANALİZİ

2008 yılında oluşturulan 2020 yılına kadar geçerli olan Bulgaristan'ın enerji konusundaki önceliklerini belirleyen Bulgaristan'ın resmi enerji politikası; yeni siyasi ve ekonomik trendleri de dikkate alan ulusal önceliklere, AB düzenlemelerine, serbest piyasa mekanizmalarının ilkelerine dayanmaktadır. Bu politika çerçevesinde Bulgar enerji sektörünün ana hedefleri şu şekilde belirlenmiştir: Enerji verimliliğini iyileştirme, olumsuz iklim değişiklikleri ile mücadele yoluyla sürdürülebilir kalkınmayı sağlama, ithal enerji kaynaklarına dayanan Bulgar dışa bağımlılığını sınırlama ve enerji çeşitlendirilmesi sağlayarak ulusal enerji sisteminin ve enerji piyasasının gelişimini hızlandırmadır (IAEA, 2009).

Bulgaristan, Enerji Bakanlığı tarafından açıklanan enerji politikalarında da belirtildiği üzere doğalgaz tedarikinde AB ile paralel biçimde alternatifler bulmak zorundadır. Enerji güvenliğindeki riskleri ortadan kaldırması için bölgesel ve küresel trendleri de dikkate alarak enerji kaynak türlerini, tedarikçilerini ve enerji nakil yollarını çeşitlendirmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, enerji arzının çeşitlendirilmesi ana enerji tedarikçileri arasındaki rekabetin oluşturulmasına yardımcı olacak ve birincil enerji kaynaklarının fiyatlarını da stabilize edebilecektir. Enerji arzının çeşitlenmesinde doğalgaz ithalatının Hazar bölgesinden, Kuzey Afrika ülkelerinin yanı sıra Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri gibi küçük Asya ülkelerinden daha rekabetçi koşullarda sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca bu politika çerçevesinde, bu tedarikçilerle birlikte komşu ülkelerle de (Yunanistan, Türkiye gibi) işbirliğini öngören çeşitli doğalgaz nakil hatlarının geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Energy Strategy, 2011).

Bulgaristan'ın resmi enerji politikasında da açıkladığı üzere en temel sorunu, bir yandan doğalgaz ihtiyacını sağlamada Rusya'ya olan bağımlılığını kırmak adına farklı tedarikçiler ve güzergahlar oluştururken diğer yandan da neredeyse % 90 oranında Rusya'dan sağladığı doğalgazın arz güvenliğini garanti altına almaktır. Bu nedenle doğalgaz arz güvenliği adına Ukrayna'yı by-pass ederek gazın güvenli bir biçimde Avrupa piyasalarına ulaşmasını amaçlayan Güney Akım Projesi Bulgaristan açısından büyük önem taşımaktaydı. Ancak yukarıda da özetlendiği üzere Güney Akım Projesi, Avrupa'ya gaz sevkiyatında tekel oluşumların önüne geçilmesini hedefleyen (doğalgaz şirketlerinin hem üretici hem de dağıtıcı olmasını engelleyerek tüketici haklarının güçlendirilmesini amaçlayan) Üçüncü Enerji Paketi'ne aykırılık içermesinden kaynaklı⁴ olarak AB tarafından Bulgaristan'a uygulanan baskı nedeniyle gerçekleşmemiştir. Bu süreçte AB projeyi, rekabet kurallarına aykırı olarak Bulgaristan topraklarında sadece Bulgar ve Rus şirketlerinin tercih edilmesi, boru hattını kullanma ve sevkiyat tarifesinin belirlenme koşullarının AB düzenlemelerine uygun olmaması noktalarında da eleştirmiştir. Ayrıca, Güney Akım boru hattı, kamu alımları da dâhil olmak üzere, AB hukukuna aykırı olarak inşa edilirse ya da faaliyet gösterirse AB Komisyonu, AB mevzuatının uygulanması için gereken adımları atacağını belirtmiştir (Enerji Günlüğü, 2014). Bu noktalarda sorunların devam etmesi üzerine de AB, 3 Haziran 2014 tarihinde Bulgaristan'dan, Güney Akım Projesi'nin yapımının askıya alınmasını talep etmiş ve bunun üzerine Bulgaristan'da Ağustos 2014 tarihinde projeyi durdurduğunu açıklamıştır. Bu sürecin sonunda Rusya da, 7 yıldır geliştirmekte olduğu ve 2014'e kadar yaklaşık 5 milyar dolar harcadığı projeyi, AB'nin mevzuat engellemeleri ve Bulgaristan'a yaptığı baskıyı gerekçe göstererek mevcut şartlarda ilerletmeme kararını açıklamıştır.

Projenin durdurulmasının Bulgar ekonomisi üzerinde yarattığı/yaratacağı kayıplar, 2015 yılında Bulgaristan'da siyasi ve akademik çevrelerde en çok tartışılan konu olmuştur. Zira Bulgaristan, 2010'lardan itibaren siyasi istikrarsızlık ve batık bankalar krizi, artış kaydeden işsizlik, yolsuzluk, rüşvet, suç ve çıkar gruplarının faaliyet alanlarının genişlemesi gibi yapısal problemlerle daha kırılgan bir görünüme kavuşan ekonomik sorunlarla mücadele etmektedir.

⁴ Rusya, Üçüncü Enerji Paketi olarak adlandırılan hususların AB tarafından uygulanmasına karşı adli süreç başlatmak için Nisan 2014 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'ne başvurmuştur. Rusya, Güney Akım Projesi çerçevesinde Avusturya, Bulgaristan, Macaristan, Yunanistan, Sırbistan, Slovenya ve Hırvatistan olmak üzere, topraklarından doğalgaz boru hattı geçecek olan her ülkeyle, Üçüncü Enerji Paketi'nin henüz kabul edilmemiş olduğu 2008 yılında hükümetlerarası anlaşma imzalamıştır. Dolayısıyla Rusya Üçüncü Enerji Paketi'nin bu anlaşmalardan sonra kabul edildiğini ve Güney Akım'ı bağlamaması gerektiğini ifade etmektedir. Rus şirketi Gazprom ise, yeni tedbirlerin boru hattı taşımacılığında Avrupa'nın en büyük tedarikçisi olarak kendisine karşı alındığını düşünmektedir.

Güney Akım gerçekleştirileseydi, Putin'in de işaret ettiği gibi, Bulgaristan geçiş ve dağıtım payları nedeniyle elde edilecek gelirle ekonomisinde kısmî bir rahatlama sağlayabilecekti (Özlem, 2015). Ancak Güney Akım Projesi'nden vazgeçildiği nokta da Bulgaristan'daki karar alıcıların, özellikle bu ekonomik kayıpları da dikkate alarak söylem boyutunda AB'yi eleştirmesine karşın, yine de Avro-Atlantik çizgiden sapmadığı, bunun da Batı dünyasında takdirle karşılandığı görülmektedir. Sofya'nın Batı yanlısı bu tutumu, enerji konusunda kısa vadede karşılaşılabilecek sorunlarda Batının yardım elini uzatmasını da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede Bulgaristan'ı ziyaret eden İngiltere Dışişleri Bakanı Philip Hammond'un Ukrayna krizi nedeniyle Rusya'ya uygulanan yaptırımların süreceğine ilişkin AB'nin kararlılığını açıklaması ve bu anlamda Sofya'ya da yalnız olmadığı mesajının verilmesi önemlidir (<http://www.kircaalihaber.com>, 2016). Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'in Sofya'ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretinde Bulgaristan'ın gelecekteki enerji bağımsızlığı için yardım edeceklerini açıklaması da önemli bir göstergedir. Kerry, enerji çeşitliliği konusunda Bulgaristan'ın kararlarının desteklendiğini ve ABD'nin Bulgaristan Enerji Bakanlığı ile çalışacak bir enerji uzmanını Bulgaristan'a göndereceğini açıklamıştır. Ülkelerin enerji konusunda bağımsız olması gerektiğini ifade eden Kerry, ABD'nin Westinghouse şirketinin Bulgaristan'daki Kozloduy⁵ Nükleer Enerji Santrali'nde 7 reaktörün inşa edilmesinde yardıma hazır olduğunu da belirtmiştir (BNR-RadioBulgaria, 2015).

Bulgaristan'ın Güney Akım Projesi'nden çıkarılmasının ardından Sofya yönetimi kısa bir süre için yalnızlığa bürünmüşse de Batı dünyası, Rusya'ya uyguladıkları yaptırımlar konusunda kararlılıklarını da teyit ederek, yeni projelerde Sofya'nın yanında olduklarını belirtmişlerdir. Güney Akım Projesi kaybindan sonra Bulgar kamuoyunda Batı'yla ilişkiler kısmen sorgulanmakla birlikte, Bulgar karar alıcılar, önlerinde farklı alternatifler olmaması nedeniyle Batı ile birlikte hareket etmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu durum Bulgaristan'ın kaynak çeşitliliği konusundaki arayışlarına da son vermemektedir. Örneğin Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 5 Mart 2015'te gerçekleştirdiği ziyaretinde Bulgaristan Başbakanı Boyko Borissov'un yaptığı açıklamada, ülkede bir enerji felaketinin yaşandığı, dar boğazı aşmak için enerji çeşitliliğinin önemli olduğu ve bu çerçevede AB'yi de ikna ederek Nabucco

⁵ Esasen Kozloduy Nükleer Enerji Santrali, Bulgaristan'ın enerji politikaları açısından merkezi bir önem taşımaktadır. AB üyelik sürecinde devre dışı bırakılan santral nedeniyle ülke elektrik konusunda dışa bağımlı hale gelirken, elektrik dağıtımını da yabancı şirketlerin üstlenmesi vatandaşın bütçesine olumsuz yansımıştır. Şubat 2013'te elektrik fiyatlarını protesto etmek üzere başlayan gösteriler ülkede hükümetin düşmesine neden olmuştur. O dönem Avro-Atlantik çizgisindeki Bulgar hükümetine destek olmayan Batının, günümüzde, Ukrayna bağlamında yaşanan siyasi sorun ve ekonomik krizinde etkisiyle standartlara uygun reaktör inşasına itiraz etmeyeceği tahmin edilmektedir (Maltby, 2015: 822; Korkmaz, 2016: 42).

projesinin tekrar canlandırılmasını istedikleri ifadelerine yer vermesi önemlidir (<http://www.trtturk.com/>, 2016). Ayrıca bu son dönemde Bulgaristan'ın, Güneydoğu ve Orta Avrupa için doğalgaz dağıtım merkezi kurma planları da sıklıkla ifade edilmektedir. Karadeniz kıyısındaki Varna kenti yakınında kurulacak "Balkan" adlı dağıtım merkeziyle yeni sevkiyat kaynak ve rotalarının güvenceye alınması hedeflenmektedir. Bulgaristan Başbakanı Boyko Borissov, verdiği bir demecinde, 'Balkan' doğalgaz dağıtım merkezinin Bulgaristan'ı doğalgazda bölgelerarası ana transit bölgesi konumuna getireceğini belirterek, "hedefimiz bu ve bu hedefe ulaşmak için tüm gücümüzle çalışacağız" diye konuşmuştur. Borissov, merkeze Rusya, Azerbaycan ve Türkmenistan gazının yanı sıra Romanya ve Bulgaristan'dan da doğalgaz akmasının planlandığını belirtmiştir. Doğalgaz dağıtım merkezinin, AB'nin en yoksul ülkesi Bulgaristan'a milyarlarca euro'luk transit geliri getirmesini beklediklerini ifade etmiştir (Enerji Enstitüsü, 2016). Bu yeni dönemde Bulgaristan sadece Rus gazına karşı ilgi duymamaktadır. Bulgaristan'ın Rusya'nın yanı sıra bir diğer tercihi de Türkmen gazıdır. Türkmenistan'ın İran-Türkiye-Bulgaristan güzergâhından Avrupa'ya açılma projesi vardır. Bulgaristan da enerji konusunda alternatifler ortaya koymak adına bu güzergâhı desteklemektedir (Dorian, 2002: 26).

Bulgaristan, Mart 2016 tarihinde, Rusya Enerji Bakanlığı'na Güney Akım Projesi'ni tekrar canlandırma isteklerini ifade etmiştir. Aslında Rusya'da, Putin'in Güney Akım Projesi'nin sonlandırıldığını açıkladığı konuşmasında da görüleceği üzere, Türkiye topraklarının Yunanistan sınırında kurulacak bir dağıtım merkeziyle Güney Avrupalı müşterilerin ihtiyaçlarının karşılanabileceğini belirterek meselenin ticari yönünü düşünmesinin yanı sıra "Bulgar dostlarının" enerji ihtiyaçlarının karşılanmasına da açık kapı bıraktığı söylenebilir (Özlem, 2015). Dolayısıyla Güney Akım Projesi henüz tam anlamıyla hayal bir proje niteliğinde değildir. Özellikle TANAP ve TAP konusunda yaşanan olumlu ilerlemeler Rusya açısından Güney Akımı tekrar düşünülebilir kılmaktadır.⁶

5. SONUÇ

Rus doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını amaçlayan ve Güney Akım'a son verilmesiyle gündeme gelen Türk Akımı Projesi, 3 Aralık

⁶ Bu noktada Güney Akım Projesi'nin Güney Gaz Koridoru'na bağlanmasıyla ilgili tartışmalara da kısaca değinmek gerekir. Güney Akım Projesi'nin askıya alınması ve Ukrayna üzerinden geçen doğalgaz boru hatlarının geçiş sözleşmesinin yenilenmeyeceğine ilişkin tartışmalar çerçevesinde, Rusya'nın, kısa vadede üretmekte olduğu doğalgazı başka piyasalara yönlendirmeyeceği ve ekonomik anlamda bir dar boğaza gireceği belirtilmektedir. Bu noktada, Rus gazının ilerleyen süreçte Güney Gaz Koridoru'na bağlanmasının Rusya ekonomisi açısından yaratacağı faydanın yanı sıra ABD-Rusya enerji rekabeti bağlamında gerilen bölge barışı için de en ideal çözüm olacağı tartışılmaktadır. Ancak gerçekçi olmak gerekirse, küresel enerji rekabetine girişmiş Amerika ve Rusya için bu pek mümkün gözükmemektedir (İşeri, 2014: 42).

2015 tarihinde Türkiye-Rusya arasında yaşanan gerginlikler nedeniyle durdurulmuştur. 10 Mart 2016 tarihinde ise, Rusya Enerji Bakan Yardımcısı Yuri Sentyurin, 2014'te iptal edilen Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ne ilişkin Bulgaristan'ın, proje için görüşmelerin tekrar başlamasını istediğini açıklamıştır. Yaşanan bu iki gelişme Güney Akım'ın tekrar gündeme gelip gelmeyeceğine ilişkin soru işaretleri doğurmuştur.

Güney Akım Projesi enerji arz-talep güvenliğinin sağlanması bağlamında karşılıklı bağımlılık temelinde gerek Bulgaristan dolayısıyla AB gerekse de Rusya açısından önemli bir projedir. Öncelikle AB açısından projeye bakıldığında, her ne kadar Rusya'ya bağımlılığı pekiştirmesi adına olumsuzluklar içerse de yakın gelecekte alternatif enerji türlerinin ve Rusya dışındaki enerji kaynaklarının kullanılması ve bunların büyük oranda Rus doğalgazının yerine ikame edilmesi mümkün görülmemektedir. Oysaki AB ülkelerinin enerji ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla projenin iptaliyle AB, geniş kapsamlı inşaat sözleşmeleri bağlamında kendi topraklarından geçecek doğalgaz boru hattı imtiyaz hak ve ücretlerini, elde edilecek ucuz maliyetli enerjiyle ekonomik gelişme kaydetme imkânını ve bir dağıtım terminali kurulacağı düşünülen İtalya'dan başlamak üzere büyük ekonomik öneme sahip 16 milyar Euro tutarında bir yatırımı kaybetmiş olmaktadır. Bu noktalar AB nezdinde de tartışılmaya devam etmekte ve özellikle Bulgaristan'ın girişimleriyle AB düzenlemelerine aykırılık içermeyen bir çözüm geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Bulgaristan, Güney Akım Projesi'nin durdurulmasına dair hükmün iptal edilmesi, önceden hazır olan inşaat izinlerinin verilmesi ve projenin AB Üçüncü Enerji Paketi ile uygunluk çalışmalarının başlatılması önerilerini getirmektedir. Hatta Bulgar yetkililer, Karadeniz'in altından geçip Varna'ya ulaşacak Güney Akım Boru Hattı'nın doğrudan Bulgaristan gaz terminali ve gaz dağıtım şebekesiyle birleştirilmesinin AB düzenlemelerine aykırılıkları da gidereceği fikrini dile getirmektedirler. Ancak bu sorunların giderilemeyerek Güney Akım Projesi'nin gerçekleştirilememesi ihtimali de varlığını korumaktadır. Bu noktada Bulgaristan'ın son dönemlerde Güney Gaz Koridoru'na dâhil olma çabalarını, Türkmenistan ile oluşturulmaya çalışılan Rusya dışı alternatifleri ve Nabucco'nun tekrar canlandırılmasıyla ilgili söylemlerini enerji dar boğazından kurtulmak için Batıyı karşısına almadan enerji çeşitliliğini hedefleyen bir Bulgaristan olarak okumak gerekir.

Güney Akım Projesi, Rusya açısından değerlendirildiğinde ise, doğalgaz enerji piyasalarındaki hâkimiyetini koruması, ülke içindeki ekonomik sorunlarla daha güçlü bir biçimde mücadele edebilmesi ve enerji arz güvenliğini sağlaması (Ukrayna dışında alternatif olması nedeniyle) adına tamamen gözden çıkarılacak bir proje niteliğinde değildir. Özellikle 2019 yılı itibariyle doğalgaz naklinde Ukrayna'yı by-pass etmeye hazırlanan Rusya için, Güney Akım Projesi yeniden

değerlendirilebilir özelliktedir. Rusya'nın son dönemlerde Gazprom vasıtasıyla sahip olduğu doğalgaz kaynaklarını Avrupa dışındaki piyasalara da pazarlama çabası içerisinde olduğu görülmektedir. İhracat geliri gittikçe düşen Gazprom Asya pazarlarına yönelmekte, bunun için sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) projelerine yatırım yaparak, Çin'e satacağı 38 milyar m³ miktarındaki gazı taşıyacak 'Sibirya'nın Gücü' gaz boru hattına yoğunlaşmaktadır. Ancak bu projeler Güney Akım ile kıyaslandığında daha uzun sürede gerçekleşebilecek ve daha yüksek maliyetli projeler niteliğindedir.

Tüm bu nedenlerle ilerleyen dönemlerde Güney Akım Projesi'nin AB düzenlemelerine uyumlu hale getirilmesi veya belki mevcut düzenlemelerin bir şekilde dışında tutulmasıyla (Rusya'nın iddiaları temelinde Güney Akım Projesi'nin ve anlaşmalarının Üçünü Enerji Paketi öncesinde yapıldığının dikkate alınmasıyla) tekrar gündeme alınması olası görülmektedir. Ancak Bulgaristan'ın umudunu korumasına rağmen, hem AB'nin mevzuatı nedeniyle oluşan sorunların çözümünün hem de Rusya'nın ekonomik sıkıntılar nedeniyle büyük likidite gerektiren böyle bir sermaye yoğun enerji projesine tekrar başlamasının çok kısa sürede gerçekleşmesini de beklememek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AB Komisyonu (2008), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:PDF> (22.12.2008)
- AB Konseyi (2009), http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-09-191_en.htm?locale=en (21.03.2009)
- Akpınar, Erdal ve Adem Başbüyük (2011), "Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğalgaz", *Turkish Studies*, 6 (3): 119-136.
- Alhaji, A. F. (2008), "What is Energy Security", *Energy Politics*, 4: 62-82.
- Arı, Tayyar (2010), *Uluslararası İlişkiler Teorileri-Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (6. Baskı) (Bursa: MKM Yayıncılık).
- Baumann, Florian (2008), "Energy Security as Multidimensional Concept", *Center for Applied Policy Research*, 1: 1-16.
- Biersack, John ve Shannon O'lear (2014), "The Geopolitics of Russia's Annexation of Crimea: Narratives, Identity Silences, and Energy", *Eurasian Geography and Economics*, 55 (3): 247-269.

- BNR-RadioBulgaria (2015), <http://bnr.bg/tr/post/100567944> (21.03.2016)
- BP (2013), Statistical Review of World Energy (Londra).
- Ciuta, Felix (2010), "Conceptual Notes on Energy Security: Total or Banal Security?", Security Dialogue, 41 (2): 123-144.
- Çelikpala, Mitat (2010), "Security in the Black Sea Region", Policy Report II, Comission on the Black Sea, 2010, http://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_Security_in_the_Black_Sea_Region.pdf (11.01.2016)
- Çelikpala, Mitat (2014), "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", Uluslararası İlişkiler, 10 (40): 75-99.
- Daborowski, Tomasz (2009), "Bulgarian-Russian games in the energy sector: An outcome is getting closer", http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_61.pdf (22.02.2016)
- Daborowski, Tomasz (2012), "New Opening in Energy Relations Between Bulgaria and Russia, Centre For Eastern Studies", <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/eastweek/2012-04-04/new-opening-energy-relations-between-bulgaria-and-russia> (08.01.2013)
- Dorian, James P. (2002), "Turkmenistan's Future in Gas and Oil Hinges on Certainty for Export Options", Oil & Gas Journal, 100 (41): 20-26.
- Ediger, Volkan Ş. (2007), "Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki İlişki", Enerji Arz Güvenliği, Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAREM) (Ankara: Genelkurmay Basımevi): 1-48.
- Energy Strategy (2011), http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/epsp/22_energy_strategy2020_.pdf (09.12.2015)
- Enerji Enstitüsü (2016), "Bulgaristan, doğalgazda transit ülke olmayı hedefliyor", <http://enerjiinstitutusu.com/2016/01/05/bulgaristan-dogalgazda-transit-ulke-olmayi-hedefliyor/> (22.02.2016)
- Enerji Günlüğü (2014), http://www.enerjigunlugu.net/bulgaristan-ab-guney-akim-cekismesi_8216.html?Pagenum1=3&Pagenum=3&id=8216&yid=#.VvL9kY9OI2x (22.02.2016)
- Güney Akım (2016), http://southstream.info/index.php?id=38&L=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=165&cHash=2cc244161d (14.02.2016)

Heywood, Andrew (2013), Politics (New York: Hampshire).

Horsnell, P. (2000), "Japanese energy security and changing global energy market: An analysis of Northeast Asian energy cooperation and Japan's evolving leadership role in the region", <https://bakerinstitute.org/files/2762/> (27.03.2016)

<http://tr.sputniknews.com/analiz/20150306/1014319385.html> (30.01.2016)

<http://www.dw.com/tr/bulgaristanda-g%C3%BCney-ak%C4%B1m-krizi/a-17704708>, (12.03.2016).

<http://www.haberler.com/bulgaristan-guney-akim-i-geri-istiyor-8244620-haberi/> (21.03.2016)

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14225 (11.01.2016)

<http://www.trtturk.com/haber/nabucco-projesinin-hayata-gecirilmesini-isteyecegiz-113958.html> (21.03.2016)

<https://www.rt.com/business/273898-european-commission-ukraine-gas/> (27.03.2016)

<https://www.south-stream-transport.com/tr/hakkimizda/basin-bueltlenleri/south-stream-transport-publishes-scoping-report-in-bulgaria-19/> (23.03.2016)

IAEA (2009), <https://cnpp.iaea.org/countryprofiles/Bulgaria/Bulgaria.htm> (12.03.2016)

International Energy Statistics (2016), <http://knoema.com/atlas/Bulgaria/> (12.03.2016)

İşeri, Emre (2014), "Küresel Enerji Rekabetinin Gölgesindeki Ukrayna Krizi", 3 (11): 35-42, Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi (Research Turkey), Londra: Research Turkey, <http://researchturkey.org/?p=7308&lang=tr> (28.03.2016)

Karagöl, Erdal T. ve Salihe Kaya (2014), "Enerji Arz Güvenliği ve Güney Gaz Koridoru (GGK)", SETA Analiz, Sayı 108.

Kardaş, Şaban (2011), "Geo-strategic Position as Leverage in EU Accession: the Case of Turkish-EU Negotiations on the NabuccoPipeline", Southern European and Black Sea Studies, 11(1): 35-52.

Keohane Robert ve Joseph Nye (1977), Power and interdependence: world politics in transition (Boston: Little Brown).

Khatib, Hisham (2000), "Energy Security", Energy and the Challenge of Sustainability, UNDP, 112-131.

Korkmaz, Nuri (2016), “Bulgaristan’ın Karadeniz Politikası ve Avrupa Birliği’nin Etkileri”, Karadeniz Araştırmaları, Bahar, 49: 33-46.

Löschel, A., Moslener, U., ve Rübhelke, D. T. G. (2010), Indicators of energy security in industrialised countries, Energy Policy, 38: 1665-1671.

Maltby, Tomas (2015), “Between Amity, Enmity and Europeanization: EU Energy Security Policy and the Example of Bulgaria’s Russian Energy Dependence”, Europe-Asia Studies, 67 (5): 809-830.

Oğan, Sinan ve İlke Aytekin (2002), “Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık”, Stratejik Analiz, 3 (32): 66-70.

Oliver, Christian ve Jack Farchy (2014), “Russia’s South Stream gas pipeline to Europe divides EU”, Financial Times, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/a3fb2954-d11d-11e3-9f90-00144feabdc0.html>

Oxford Energy (2016), <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2016/02/Russian-Gas-Transit-Across-Ukraine-Post-2019-NG-105.pdf> (27.03.2016)

Özdemir, Volkan (2014), “Balkan Piyasalarını Hedef Alan Doğalgaz Boru Hattı Projeleri Arasında Rekabet: NABUCCO-Güney Akım ve Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) Projeleri Örneği, Sosyoekonomik, 2014/2: 253-272.

Özlem, Kader (2015), “Güney Akım Bilmecesinde Bulgaristan’ın Stratejik Kayıpları”, Kırcaali Haber, 19 Ocak 2015.

Pamir, Necdet (2005), “Avrupa Birliğinin Enerji Sorunsalı ve Türkiye”, Stratejik Analiz, 75 (Aralık): 68-74.

Proninska, K. (2007), Energy and security: regional and global dimension. SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security, 215-240.

Roberts, John M. (2006), “The Black Sea and European Energy Security”, Southeast European and Black Sea Studies, 6 (2): 207-223.

Simurdic, Milan (2016), “Russia Energy Policy and Balkans”, <http://www.isac-fund.org/download/06e-Milan%20Simurdic%20-%20Russian%20Energy%20Policy%20and%20the%20Balkans.pdf> (12.02.2016)

Startseva, Alla (2003), “Bulgaria Seen as Energy Gateway to Balkans”, The Moscow Times, <http://www.themoscowtimes.com/sitemap/free/2003/1/article/bulgaria-seen-as-energy-gateway-to-balkans/240842.html> (12.04.2015)

Taşken, Cemalettin (2013), “Nabucco Projesi İptal Edildi”, Ankara Strateji Enstitüsü, <http://ankarastrateji.org/yorum/nabucco-projesi-i-ptal-edildi/> (12.03.2016)

The Guardian (2006), <http://www.theguardian.com/world/2006/jan/02/russia.ukraine> (20.12.2015)

Tsenkov, Emil (2002), “Bulgaria: Energy Capital of the Balkans”, www.balkantimes.com, (12.01.2016)

Turan, Aslıhan P. (2010), “AB ve "Karadeniz Sinerjisi"”, Bilgesam, <http://www.bilgesam.org/incele/772/-ab-ve--karadeniz-sinerjisi-/#.VvLBJo9OI2w> (23.02.2016)

Türbedar, Erhan (2003), “Balkanlar ve Enerji”, Avrasya Dosyası, Enerji Özel, 9 (1): 214-235.

Tüysüz, Emre (2014), “Karadeniz Güvenliği ve Bunun AB Güvenliğine Etkileri”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (6): 73-91.

Uluatam, Ela (2010), “Avrupa’da Doğalgaz Piyasasında Yeni Dengeler”, Ekonomik Forum, 62-67.

U.S. Energy Information Administration (2002), “Southeastern Europe Regional Country Analysis Brief”, www.eia.doe.gov (21.02.2016)

U.S. Energy Information Administration (2014), “16% of natural gas consumed in Europe flows through Ukraine”, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=15411> (27.03.2016)

Winrow, Gareth (2007). “Geopolitics and Energy Security in the Wider Black Sea Region”, Southeast European and Black Sea Studies, 7(2): 217-235.

Xuetang, G. (2006), “The Energy Security in Central Eurasia: The Geopolitical Implications to China’s Energy Strategy”, The China and Eurasia Forum Quarterly, 4 (4): 117-137

Yaşar, Neslişah (2011), “Balkanlar’da Enerji Diplomasisi”, BİLGESAM-Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı, 430-439.